

Slovníční in slovarski brus knjižne slovenščine Ivana Koštiála

Jasna Honzak Jahić

Cobiss: 1.01

Prispevek ocenjuje Slovníční in slovarski brus knjižne slovenščine Ivana Koštiála (1877–1949), ki je bil napisan in objavljen v letih 1927 in 1931 v slovenskem prostoru, torej v večjezični državni skupnosti med obema svetovnima vojnama. Koštiál v svoji knjižici z izbranim gradivom in njegovim vrednotenjem priča o slovenskem knjižnem jeziku in slovenskem jezikoslovju med obema vojnama, prizadeva pa si za višjo kultiviranost knjižnega jezika.

Ključne besede: slovenščina, jezikovna kultura, jezikovni priročniki

Ivan Koštiál's Grammatical and Lexicographic Whetstone of Standard Slovenian through Time

This article assesses the *Slovníční in slovarski brus knjižne slovenščine* (Grammatical and Lexicographic Whetstone of Standard Slovenian) by Ivan Koštiál (1877–1949), which was published in the years 1927 and 1931 in the Slovenian environment—that is, in a multilingual country during the interwar period. In his book, Koštiál discusses and evaluates standard Slovenian and Slovenian linguistics during the interwar period based on selected material, and strives for a higher level of refinement in the standard language.

Keywords: Slovenian, language culture, language manuals

1 Slovníční in slovarski brus knjižne slovenščine je jezikoslovec Ivan Koštiál (1877–1949) napisal in objavil (Koštiál 1926; 1927; 1931) med obema svetovnima vojnama, tj. v obdobju, ki ga označujejo posebne družbene in jezikovne okoliščine.

V kulturnih in političnih razmerah, nastalih po razpadu Avstro-Ogrske v novi državi (Kraljevina Srbov, Hrvatov in Slovencev, 1918; Kraljevina Jugoslavija, od 1919), se težnje Slovencev po razmahu narodne identitete in suverenosti slovenskega jezika niso uresničile. Slovensko etnično ozemlje se je z rapalsko mirovno pogodbo drastično zmanjšalo na zahodu (za vso Primorsko in velik del Notranjske) in s koroškim plebiscitom na severu (Koroška); priključeno je bilo Prekmurje. Zunanji matične domovine je ostala četrtina Slovencev – 400.000 v Italiji in 100.000 v Avstriji, nekaj tisoč porabskih Slovencev na Madžarskem. V večjezični državni skupnosti so bile objune novoilirske politične ideje o skupni južnoslovanski državi, urejeni po unitarističnem političnem konceptu en kralj – ena država – en narod – ena kultura – en jezik. Konec slovensko-nemške diglosije zato nosilcem

slovenskega jezika ni prinesel enakih možnosti rabe jezika, t. i. jezikovne samoumevnosti. Sicer je slovenski jezik gotovo dosegel polnejšo funkcijskost, saj se je uveljavljal v javnih ustanovah, v šolah vseh stopenj, upravi, sodiščih, domači politiki, publicistiki, založništvu in gospodarstvu. Toda državno pojmovanje srbohrvaščine kot uradnega jezika je širilo in podpiralo rabo srbohrvaščine v osrednji državni upravi in vojski, pri načrtovanju enotnih, srbohrvaških učbenikov, v težnjah po rabi enotnega strokovnega jezika, z nevzajemnim uvajanjem srbohrvaščine kot učnega predmeta v slovenske gimnazije, z rabo državnega simbola, himne v srbohrvaškem jeziku (Toporišič 1991: 212–213; Honzak Jahić 2005: 20–21). V javnem, uradnem sporazumevanju je govorce omejevala tudi neustaljenost izrazne podobe slovenskega jezika,¹ kar evidentirajo tudi pravopisne in pravorečne »napake« v Koštiálovem Brusu.

Javni položaj slovenščine in njena raba sta bila sodobniku Josipu Vidmarju ena bistvenih spodbud za ustanovitev najpomembnejših narodnih ustanov, univerze (1919) in akademije znanosti (1938).² K uveljavitvi slovenskega jezika je v tedanjih družbenih in kulturnih okoliščinah veliko prispevalo Ramovševo in Breznikovo raziskovanje razvoja slovenskega jezika.

2 Ivan Koštiál (Gradec, 1877 – Novo mesto, 1949) je slovansko in klasično filologijo študiral na Dunaju in v Gradcu pri profesorju Gregorju Kreku, kjer je diplomiral leta 1898, potem pa je do upokojitve poučeval na slovenskih srednjih šolah, najprej v Novem mestu, potem v Ljubljani, Kopru in Gorici ter nazadnje spet v Novem mestu. Delo srednješolskega profesorja ni moglo izpolniti njegovih ustvarjalnih in raziskovalnih hotenj, saj se je želel neovirano in predano posvetiti znanosti. Neizpolnjene poklicne želje in neprijazne življenjske razmere (Tomšič 1957: 4) Koštiála niso zavrle, nasprotno, vse življenje je bil plodovit vsestranski raziskovalec področij jezikoslovja in etnografije; področja v jezikoslovju so bila besedišče, slovaropisje, etimologija, dialektologija, terminologija, imenoslovje, zgodovina slovenskega knjižnega jezika, frazeologija in stilistika.³ Svoje razprave in članke je objavljaval v številnih časopisih, tako v Jagičevem Arhivu für slavische Philologie, Časopisu za slovenski jezik, književnost in zgodovino, Vedi, Južnoslovenskem filologu in Zeitschriftu für slavische Philologie. V tvornem delovnem stiku je bil

¹ Jakob Šolar v oceni Breznikove slovnice izpostavlja: Anton Breznik se je razgledoval »po slovnica drugih narodov in videl, kako imajo obdelana poglavja iz glasoslovja in poudarjanja, medtem ko Janežič-Sketova slovnica tudi v 10. izdaji 1911 ni imela o vsem tem nobene jasnosti. Štirideset let potem, ko je izšel Škrabčev znameniti članek O glasu in naglasu, šolska slovnica tako rekoč ni ločila glasu od črke in je bila v tem pogledu še vsa v sponah klasičnih jezikov. [...] Sketova slovnica ne upošteva ne Škrabčevih, ne Šumanovih, ne Valjavčevih, ne Pleteršnikovih dognanj in še manj seveda pozna slovnice živih jezikov.« (Šolar 1944: 25–26)

² Problem slovenstva je problem neštevilčnega naroda, ki se odlikuje s svojo kulturnostjo in kulturotvornostjo. Zato je nujno, da narod v večjezikovni državni skupnosti svojo kulturnost goji in razvija v lastnih kulturnih ustanovah in da se narodova kulturnost za vedno zavaruje. (Vidmar 1932)

³ Samec 2012.

s Karlom Štrekljem, Hugom Schuchardtom in Matijem Murkom, dopisoval si je z znanstveniki in pisatelji, npr. s Franom Ramovšem, Antonom Breznikom, Matijem Murkom, Ivanom Grafenauerjem in Franom Saleškim Finžgarjem. Zanimale so ga nove objave slovenskega jezikoslovja in književnosti, ocenil je npr. Breznikovo disertacijo *Die Betonungstypen des slavischen Verbuns* (Koštiál 1911a), Breznikovo razpravo *Naglas v šoli* (Koštiál 1911b), Breznik-Ramovšev pravopis (Koštiál 1935), Glonarjev *Slovar slovenskega jezika* (Koštiál 1937) ter umetnostni jezik Frana Saleškega Finžgarja (Koštiál 1925–1926a) in Vladimirja Levstika (Koštiál 1925–1926b) itd.

2.1 Slovnični in slovarski brus knjižne slovenščine (odslej Brus) je Koštiál knjižno objavil dvakrat (1927, 1931),⁴ pred knjižno izdajo je svoje besedilo natisnil že v Mladiki leta 1926 (Koštiál 1926). Objavo Koštiálovega Brusa v Mladiki je njen urednik F. S. Finžgar pospremil z besedami: »Nihče ne čuti bolj kot urednik, kako zelo potreben je Brus za skrhanu slovenščino, ki jo piše danes toliko ljudi. Z nerazumljivo lahkomiselnostjo mnogi trdovratno vlačijo v pismeno slovenščino tujke in nepravilne tvorbe, zgrajene v duhu tujih jezikov. Ker se prav k Mladiki zateka največ začetnikov-pisarjev in je zanje naš družinski list res nekaka šola, se nam je zdelo nujno potrebno, da bi razen Breznikovega pravopisa imeli še tak ‚Brus‘ za napake knjižne slovenščine.« (Finžgar 1926: 34) Jezikoslovčev poseg v knjižno slovenščino je bil torej nujen zaradi ravni knjižne slovenščine, ravni publicističnega jezika in pomanjkanja sodobnih normativnih priročnikov; piscem so bili v pomoč Levčev (1899) in Breznikov (1920) pravopis ter Breznikova slovnica (prve tri izdaje). Podobno kot Finžgar v Mladiki so se tudi drugi uredniki zavedali pomena prizadevanja za višjo raven knjižne slovenščine, zato so poskrbeli za jezikovne koticke: Ljubljanski zvon je v tridesetih letih uvedel rubriko Slovenski jezik, pozneje Naš jezik, Slovenski tisk je objavljala rubriko Jezikovno rešeto,⁵ v reviji Dom in svet so izhajale Breznikove Jezikovne ocene že v letih 1919–1923.

To je bil (z izpostavljenimi omejitvami) čas razvoja jezika, ko so nove družbene vloge knjižnega jezika potrebovale in zahtevale vedno nova jezikovna sredstva, zato je bilo treba jezik pripraviti za znanstveno, šolsko, upravno in drugo rabo. Poleg normativnih priročnikov so bili tako tudi jezikovni koticke potrebno sredstvo za nego jezika in pomemben del jezikovne kulture. Prispevali so k vzpostavljanju in razširjanju slovenske knjižnojezikovne norme in si prizadevali za višjo jezikovno kultiviranost uporabnikov slovenskega knjižnega jezika (Kalin Golob 1996a; 1996b: 79–83). To prizadevanje v slovenskem jezikoslovju ni bila novost; začetki spadajo v obdobje, ko slovenščina še ni dobila zadovoljive vloge v šoli, izobraževanje je bilo večinoma nemško. Med preteklimi kritičnimi besedili so bile pomembne Levstikove Napake slovenskega pisanja (Novice, 1858); pišoče so opozarjale pred nemškimi interferencami v slovenski skladnji in besedotvorju (Pogorelec 1996: 45).

⁴ V pretres sem vzela izdajo iz leta 1931 (Koštiál 1931).

⁵ Rudolf Kolarič je Jezikovno rešeto izdal v knjigi leta 1931 (Kolarič 1931).

2.2 Koštiálov Slovnični in slovarski brus knjižne slovenščine je seznam jezikovnih sredstev slovenskega glasovja, pisave, oblikoslovja, besedotvorja, skladnje in besedja, ki jih avtor pojmuje kot normativno nepriznane, tj. neuskajane s knjižno normo, ki je bila v sočasnosti kodificirana. Sestavljen je na podlagi gradiva, v katerem je upoštevana »pripovedn[a] proz[a] od l. 1880 do 1925 in političn[i] dnevnik[i] od prevrata do danes« (Koštiál 1931: 1); gradivo je torej sočasna pisna knjižna slovenščina umetnostne in publicistične funkcijske zvrsti dveh generacij njenih uporabnikov. Jezikovno gradivo je urejeno abecedno.⁶ V posameznem geslu abecednega seznama je na prvem mestu »napaka«, tej za normativnim simbolom, zvezdico,⁷ sledi »pravilno, oziroma pravilnejše ali boljše« (Koštiál 1931: 1). Normativno je predstavljeno samo z zgledom, npr. (1:)⁸ »baršun, baržun (madž.) – žamet«; (6:) »britek, britko – -dek, -dko«; (12:) »delokrog – področje, območje«, ali z zgledom in avtorjevim razpravnim besedilom, npr. (5:) »bolj za tvorbo 2. (in najbolj za tvorbo 3.) stopnje prislovov in pridevnikov, ki niso deležniki, ne označujejo barve in se ne končujejo na -ji ali -ski – stopnjevanje z obrazili -jši, -ši, -ji; n. pr. bolj močan – močnejši, bolj dolg – daljši; bolj trd – trši, trji [...]; bolj težko – teže, bolj daleč – dalje«; (6:) »čemu v pomenu ‚zakaj‘ (z ozirom na vzrok) – zakaj. Z besedo čemu sprašujemo po namenu.« Avtor svoje evidentirane primere pojmuje kot normativno nepriznane, tj. neuskajane s knjižno normo, kodificirano v sinhrono-diahroni Breznikovi slovnici (Breznik 1916; 1921; 1924); v njej so sočasnemu opisu jezika dodani zgodovinski podatki (največ) v opombah in (tudi) v razpravnem besedilu, ponazarjalni zgledi so iz besedil starejših knjižnih obdobj in ohranjena je izhodiščna klasifikacija pregibnih besednih vrst (Orel 2002: 213). Zato Koštiál ocenjuje jezikovna sredstva z merili, ki so v slovenskem jezikoslovju tradicionalna:

(a) Zgodovinska pravilnost: razlaga sočasnih prvin knjižne slovenščine se sklicuje na prvotne slovanske, tj. starocerkvenoslovanske, npr. (4:) »blizo – blizu (ker je mestnik starega samostalnika blizь)«; (6:) »častitati – čestitati (shr., od čestit = srečen, to pa od stsl. čęstь = delež, del, dober delež, sreča).«

(b) Primerjalni slovanski vidik: normativno se potrjuje s sklicevanjem na zglede iz sočasnih slovanskih jezikov, npr. (44:) »Dobri so [...] pridevniki, stvorjeni z obrazilom -ov iz rastlinskih, rudninskih in kemijskih imen (lipov cvet, smrekova veja, jelov les, bukova drva, žveplov dioksid, železov cvet, metilov alkohol) in snovni pridevniki, kakršni so: atlasov, žametov, rašev ... Da je obrazilo [...] različno od svojilnega, nam kažejo drugi slovanski jeziki; ruski: v svojilnem pomenu -ov, -ova, -ovo, v drugem pomenu -ovyj, -ovaja, -ovoje; češki: v svojilnem pomenu -ův, -ova, -ovo, v drugem pomenu -ový, -ová, ové; poljski: v svojilnem pomenu -ów, -owa, -owo, v drugem pomenu -owy, -owa, -owe.«

⁶ Joža Glonar je v oceni Koštiálovega Brusa izpostavil abecedno ureditev gradiva kot težavo, s katero se mora spoprijeti (jezikoslovno) manj več iskalec jezikovnih nasvetov. »Kdo ve, da je treba pouk, kaj je prav, ‚s prstmi‘ ali ‚s prsti‘, iskati na str. 38. med orodniki množinskih moških o-jevskih osnov na -mi?« (Glonar 1927: 372) Hkrati pa ocenjevalec Brusa razume razloge Koštiálove abecedne ureditve gradiva; avtor je želel, da bi bila ureditev pregledna in praktična.

⁷ Koštiálov normativni simbol, zvezdica, je tule zamenjan z nestičnim pomišljajem.

⁸ Številka pred dvopičjem v oklepajih je stran v Koštiálovem Brusu (1931).

(c) Logiczem: razumevanje delovanja jezika in rabe jezikovnih sredstev na podlagi logičnega mišljenja, npr. (7:) »čez in po se morata razločevati. Čez cesto = na drugo stran ceste. Po cesti grem = kadar hodim po eni strani«; (6:) »čemu v pomenu ‚zakaj‘ (z ozirom na vzrok) – zakaj. Z besedo čemu sprašujemo po namenu.«

(č) Purizem: v medjezikovnem razmerju med domačim in tujim je izbrano domače, npr. (6:) »broj – število; nebroy – brez števila, nešteto; brojiti – šteti.«

2.3 Koštiálovi zgledi so z vseh strukturalnih ravnin slovenskega knjižnega jezika, glasovne in pisne, oblikoslovne (oblikospreminjevalne in oblikotvorne), besedotvorne, skladenjske in besedne. Omogočajo boljše spoznanje stopnje kultiviranosti tedanje knjižne slovenščine in tudi razloge za kršitev knjižne norme.

2.3.1 Kršitve glasoslovne norme. Te predstavljajo tiste odklone od ustaljenosti, ki so v veliki meri povezani z vdorom pogovornih prvin v pisani jezik. Izkazujejo jih: (1) neizvršene glasovne premene: (a) po jotaciji: (5:) *borenje*, (6:) *cvilenje*, (7:) *govorenje*, (17:) *grulenje*, (28:) *mestjan*, (76:) *tulenje*, (87:) *zvonjenje*; (b) po prvi palatalizaciji: (1:) *antiken*, (30:) *mozaiken*;⁹ (2) izvršena premena po prvi palatalizaciji: (5:) *božica*;¹⁰ (3) izgubljanje: (a) kratkih nenaglašanih samoglasnikov (28:) *mal*, (34:) *nek*, (42:) *mladenča*, (78:) *varvati*, *varjem*; (83:) *zadej*, *spredej*, *zgoraj*, *spodej*, *zunej*; (b) kratkih naglašanih samoglasnikov: (17:) *grizlje*, (27:) *mahlje*, *miglje*, *vdihlje*; (c) šumevca *š* iz skupine *šč*: (11:) *lušiti* (grah), (31:) *mršiti*, *namršiti* (čelo), (46:) »plašar ali plešar (= potepuh) – plaščar«, (59:) *razklešiti* (usta), (80:) *veša*; (4) ohranitev neobstojnega *a*: (5:) *bolan*, *bolana*; (5) vrivanje glasu *j*: (17:) *grojzd*, (41:) *ojster*.

2.3.2 Pisne »napake« so večinoma glasoslovno motivirane, tako pisanje (a) prilikovanja soglasnikov po zvonečnosti: (6:) *britek*, *britko*, (18:) *hrptenica*, (23:) *klopčič*, *klopko*, (72:) *teška*; (b) premene zvočnika *v*: (76:) *utis*, *utikati se*, *uprežni* (psi), *udihavati*;¹¹ (c) polglasnika s črko *u*: (63:) *rudeč*, *rudeti*, *ruja*, *rujav*;¹² (č) zvočnikov *l*, *n* z *lj*, *nj* v nepredvidenem glasovnem položaju: (37:) *obkoljiti*, (23:) *klješče*, (25:) *kroglja*, (27:) *lažnjiv*, (27:) *ljubeznjiv*, (28:) *menjica*, (69:) *stopnjica*.¹³

Drugi pisni odkloni od ustaljenosti kažejo, da so pišoči o pravopisnih pravilih (pre)malo obveščeni. Gre za zahtevnejše primere, npr.: da zapis pripornika z pred obrazilom *-ti* ohranja prilikovani soglasnik po zvonečnosti, zato je napačno

⁹ Pri obeh navedenih zgledih je ohranjena samostalniška podstava (*antika*, *mozaik*), kar je lahko motiviralo rabo.

¹⁰ V primerih kot *boginja*, *junakinja*, *varuhinja* je bil v priponskem obrazilu *-inja* glas *jeri*, ki ni povzročal palatalizacije (prim. še *-in: dolgin*) (Toporišič 2000: 151).

¹¹ Ivan Koštiál (1931: 76) razlikovalno izpostavlja, da se s črko *u* piše predpona *u-*: *umesiti* (*mesiti*), *uvesti* (*vesti*).

¹² Zapis kaže na nerazlikovanje pravega polglasnika od polglasnika, nastalega z redukcijo nenaglašene samoglasnika *u* v govornem jeziku.

¹³ Anton Breznik (1916: 27–29) izpostavlja, da sta se v mnogih narečjih »topljeni lj« in »topljeni nj« v izgovoru izenačila s »srednjim l« in »srednjim n«, kar povzroča v pisavi nedosledno rabo in zamenjave.

(17:) *grizti*; da se nezvočnika *z* in *s* na koncu podstave in *s* na začetku priponskih obrazil *-ski* in *-stvo* zlijeta v *š*, zato je napačno pisati (30:) *moški*, *možtvo*, (80:) *viteški*, *vitežtvo*; da je beseda (67:) *smodka* glagolska tvorjenka, katere podstava je (srbohrvaški) glagol *smotati*; da se tuja lastna imena, npr. (56:) *Šekspir*, (56:) *Šiler*,¹⁴ in prevzete občne besede, npr. (14:) *drožerija* (franc.), (16:) *eneržija*, ne pišejo po izgovoru.

2.3.3 Kršitve oblikospreminjevalne norme so različne, toda povezuje jih lastnost, ki je tudi motivirala njihovo pojavljanje; zadeva primere, ki se ne uvrščajo med osnovne, nepremenjene oblikoslovne zglede slovenskega knjižnega jezika.

Izpostavljamo »napake«, ki so aktualne še danes.

Pri sklanjanju samostalniških besed so to: (a) nepremenjene osnove: (24:) v zadnjem zlogu osnove ohranjeni polglasnik (*kolek koleka*, tudi z izpeljanko *kolekovati*), (1:) v srbohrvaških lastnih imenih neobstojni samoglasnik v odvisnih sklonih (v *Kruševacu*, iz *Šabaca*); (b) premene osnove: (1:) podaljšane osnove pri lastnih imenih m. sp. na *-a*, *-o* (*Luka Lukata*, *Jenko Jenkota*, *Murko Murkota*),¹⁵ (52:, 65:) samostalniki m. sp. na *-r* (*požar požarja*, *sever severja*), (28:) pri sklanjatvi sam. *mati*, *hči* im. ed. *mater*, *hčer*, (17:) *gospa* (iz *gospoja*) daj. ed. *gospej*; (c) sklonske končnice: kjer je zamenjana premenjena končnica, npr.: (43:) sam. *otrok* ima mest. mn. *pri otrokih*, or. mn. *z otroci*; ne upošteva se premena končnice *-ov* za nekdanj mehki soglasniki v rod. množ. sam. m. sp.: (60:) *žrecov*; posplošuje se rodilniška končnica *-ov* samostalnikov m. sp. mn.: (60:) *brdo*, *brdov*; uporablja se končnica or. mn. samostalnikov (nekdanjih) ijevskih in ujevskih osnov (*-mi*) tudi pri samostalnikih z ojevsko osnovo: (42:, 43:) *z obrvmi*, *z možmi* : *z nožmi*, *s prstmi*; množinski samostalniki s. sp. se v daj., mest., or. zgledujejo po sklanjatvi samostalnikov ž. sp. na *-a*: (42:) *jetram*, *jetrah*, *jetrami*; v tož. ed. samostalnikov s. sp. je uresničena kategorija živosti: (73:) »tistega teleta je Balant že prodal«.

Med aktualne kršitve se uvrščajo tudi: (a) sklonske oblike (mest., or.) oziranih zaimkov *kdor* (22:) (*pri komur*, *s komur*), *kar* (84:) (*pri čimur*, *s čemur*) in vprašalnega zaimka *kaj* (84:) (*pri čim*, *s čem*); (b) število samostalnika, npr. (29:) raba dvojine ob parnih samostalnikih (*lici*, *nogi*, *roki*, *koleni*, *peti*), (28:) raba množine ob tistih besednih vrstah (določeni števniki, zaimki), ki predvidevajo rabo dvojine (*pred dvemi urami*, *k obem prireditvam*, *dveh mladih medvedov*, *ki so se vlekli*), (28:) raba množine, »kadar se govori o dveh rečeh, živalih, osebah« (*kočija in jezdec so prehiteli gozd*); (c) sklanjatev pridevniške besede: zamenjava daj. in mest. ed., zato daj. ed. s končnico *-em* (8:) (*priča nenavadnem dogodku*); nepregibanje

¹⁴ Pri prevzemanju tujih lastnih imen je tedanji predpis določal: »Tuja lastna imena ostanejo v slovenščini vobče nespremenjena. S slovenskim pravopisom (ali po izreki) jih pišemo le v knjigah, ki so namenjene preprostemu narodu.« (Breznik 1921: 90) Izjema v pravilu so bila poslovenjena lastna imena znanih slovanskih krajev, npr. *Lvov*, *Varšava*, *Praga*, ter lastna imena tudi s slovanskim imenom, ki naj se rabi, na kar je opozoril Koštiál v Brusu, npr. (26:) *Austerlitz* – *Slavkov*, *Wischau* – *Vyškov*, *Proßnitz* – *Prostějov*.

¹⁵ Zglede za sam. m. sp. s podaljšano osnovo (*Marko Markota*, *Jenko Jenkota*) pojmuje Breznik kot manj pravilne (1916: 76); Levec jih ne dopušča (1899: 202).

glavnih števnikov od vrednosti 5 naprej, npr. (71:) *kapital štirideset milijonov, v starosti trideset let, iz sedem fara.*

S stališča sodobne knjižne norme ne veljajo avtorjeve rešitve:

(73:) Pri sklanjatvi lastnega imena *Tolstoj* so normativni zgled lastna imena, ki so po izvoru in obliki pridevniki: *Tolstoj (Tolsti) Tolstega* kot *Koseski Koseskega*. Sklanjanje lastnega imena *Tolstoj* je iz Levčevega Slovenskega pravopisa: »Kadar ima moško osebno ime pridevniško obliko, tedaj se mora sklanjati kakor pridevnik, npr. *Koseski Koseskega, Tolstoj (= Tolsti) Tolstega* (in ne *Tolstoja*)« (Levec 1899: 206).

(87:) Samostalnik *ženska* se ne sklanja samo kot samostalniki ž. sp. na -a, ampak tudi kot pridevniki (*pet ženskih, pri ženskih, z ženskimi*). Koštiálova rešitev je iz Breznikove slovnice. »Samostalnik *ženska* (nastal iz pridevnika) se sklanja v dvoj. in množ. ali po zgledu lipa ali pa pridevniško: (dvoj.) *ženski, ženskima*; (množ.) *ženske, ženskih, ženskim, ženske, pri ženskih, z ženskimi*« (Breznik 1916: 70).

(7:) Im. mn. sam. s. sp. *črevo* je dvojen, *črevje* in *čreva* (prvi po zgledu *drevje, drevo*). Koštiálova rešitev *črevje* v tedanji kodificirani knjižni normi ni predvidena. Breznik in Levec navajata pri samostaniku *črevo* (tudi *kolo, pero*) dvojne sklonske oblike v množini (*čreva, kola, pera; črevesa, kolesa, peresa*), ki imajo tudi različne pomene, npr. *kola* 'der Wagen', *kolesa* 'die Räder' (Levec 1899: 186).

2.3.4 Kršitve oblikotvorne norme. V Koštiálovem gradivu med oblikotvornimi kršitvami norme izstopa po pogostnosti tvorba deležnikov in deležij (na straneh 9–12).¹⁶ Te glagolske oblike se namreč veliko pogosteje uresničujejo v zapisanih besedilih, iz teh pa je Koštiál tudi zbral svoje gradivo.¹⁷ Gre za dva tipa kršitev. (1) Prvi tip povzroča neustrezno razvrščanje priponskih obrazil na glagolske osnove. Tako se ne upošteva pravilo, da se pri neprehodnih glagolih, ki pomenijo trpnost ali kako stanje, ne rabijo deležniki na -n, -t ampak deležniki stanja na -l, npr. (9:) *pretečeno jesen – preteklo jesen, zatečeno lice – zateklo lice, otrpnjeni udi – otrpli udi*. Pri nekaterih glagolih nedoločniške V. vrste se rabi priponsko obrazilo -oč namesto -eč, npr. (10:) *režoč se – režeč se* (režati se, režim se), *tičoč – tičeč* (tičim), *bežoč – bežeč* (bežim). (12:) Glagoli *brenčim, ječim, kričim, molčim, renčim, vreščim* nimajo obrazila -aje, ampak -é, npr. *brenčaje – brenčé, ječaje – ječé, kričaje – krečé, molčaje – molčé, renčaje – renčé, vreščaje – vreščé*. (2) Pri drugem tipu kršitev gre za neustrezen izbor vida glagolske podstave. Tako je npr. rabljena podstava dovršnika namesto sedanjiske podstave nedovršnika, npr. (11:) *vprašajoč* (podstava *vpraša-*) – *vprašujoč* (podstava *vprašu-*); tako še *približevati, približujem*,

¹⁶ Tipologija deležnikov se ravna po Breznikovi: tvornosedanji deležnik I. (prislovni) na -e, npr. *gredé, klečé, mižé, molčé, sedé, stojé, gledé, hoté; skrivaje, igraje, skakaje, spraševaje* itd.; tvornosedanji deležnik II. na -č (pridevni), npr. *rekoč, predoč* (predejo), *pišoč* (pišejo), *gredoč, vroč; trpeč* (trpijo), *hvaleč*, (hvalijo), *kupujoč* (kupujejo); tvornopretekli deležnik I. se tvori iz nekaterih dovršnikov z obrazilom -ši (za soglasniki) in -vši (za samoglasniki), npr. *rekši, bivši, skrivši*; tvornopretekli deležnik II. na -l, -la, -lo, npr. *preteklo leto, otrpli udi, nagnilo sadje, otekle roke, stekel pes*; trpnopretekli deležnik se tvori z obrazilom -t in -n, npr. *strt, razpet, podplut; hvaljen, ponošen* (Breznik 1921: 148–150).

¹⁷ »Sedanjo pisavo kazi preveč [...] deležnikov. Narod jih dela samo od male peščice glagolov, zato se jih je v pisavi ogibati.« (Breznik 1921: 150).

približajoč – približujoč; odkimovati, odkimujem, odkimajoč – odkimujoč. Koštiál opozarja na rabo deležnikov in izpostavlja, da se mora »vsak deležnik [...] ujemati v spolu, sklonu in številu s tistim členom stavka, kateremu je pridejan (namesto zavisnega stavka) v določilo« (str. 10–11). Avtorjevo stališče do rabe deležnikov kaže njegov predlog, da bi jih lahko nadomeščali z odvisnimi stavki: (11:) v široko zamahniški roki – v roki, s katero je široko zamahnil; (11:) ne umevajoč drug drugega, jima ni potekel noben dan brez prepira – ker se nista razumela; (11:) A. je govoril to, pušivši svojo cigareto – ko je dokadil; (21:) izvedši – ko je izvedel.

2.3.5 Koštiál kot kršitve na besedotvorni ravni evidentira: (a) Podstave samostalniških izpeljank, npr. (6:) *brinjev-ka, brinjev-ec* namesto *brinov-ka, brinov-ec*. Podstavnici pridevnik *brinov* je »izpeljan s priponskim obrazilom -ov iz rastlinskih, rudninskih in kemijskih imen (lipov cvet, smrekova veja, jelov les, bukova drva, žveplov dioksid, železov cvet)« (str. 6), zato tako tudi (31:) *murvov vrt*, (41:) *oljkov gaj*. (b) Priponska obrazila samostalniških izpeljank: (18:) *-ičar*, npr. *tehničar, matematičar, botaničar, statističar* namesto *-ik*, npr. *tehnik, matematik, botanik, statistik*; (18:) *-(j)itelj*, npr. *imejitelj* (reda) namesto *-nik*, npr. *imetnik* 'tak, ki ima'; (57:) *-telj*, npr. *prireditelj* (narodnih pesmi) namesto *-lec*, npr. *prirejevalec*; (87:) *-njica*, npr. *žganjica* namesto *-ica*, npr. *žganica, zidanica, gibanica, pisanica, žaganica*; (18:) *-ica* namesto *-ca* pri tvorbi manjšalnic 2. ženske sklanjatve, npr. *stvarica, živalica, lučica* namesto *stvarca, živalca, lučca*; (18:) *-ice* namesto *-ce, -ece* pri tvorbi manjšalnic s. sp., npr. *pismice, jajčice, mestice, gnezdice* namesto *pisemce, jajčece, gnezdece*. (c) Priponska obrazila pridevniških izpeljank, npr. priponsko obrazilo *-in* namesto *-ov, -ev* pri tvorbi svojilnih pridevnikov iz samostalnikov m. sp. na -a, (16:) *slugin, Lukin, Matijin* namesto *slugov, Lukov, Matijev*; priponsko obrazilo *-ski* na podstavi samostalnika s pomenom živo (človeško) namesto pripone *-ov*, npr. (65:) *Hudsonski zaliv – Hudsonov zaliv*; priponska obrazila *-ov, -ev, -in* na podstavah samostalnikov, ki nimajo pomena živo, npr. (44:) *suknjiin žep, sobino okno, ladjina krma, Ljubljaničin breg, svedrovo uho, vlakov dim, topova krogla, marčeva številka*, namesto predložne oz. nepredložne besedne zveze (*žep pri suknji, breg Ljubljanice, krma ladje/krma pri ladji*) ali izsamostalniškega pridevnika, tvorjenega z ustreznimi priponskimi obrazili *-en, -na, -no, (marčna (številka), -ovski, -ovska, -ovsko (topovska krogla)*. (d) Pridevniki s prevzeto podstavo in domačo pripono, npr. (13:) *dosaden*, (35:) *neminoven*, (40:) *odvraten*. Napake pri glagolskih izpeljankah so: (a) izbor podstave, npr. (13:) *dolževati* 'dolžan biti' – *dolgovati* (podstava izpeljanke ni deležnik *dolžan*, ampak samostalniki *dolg*); (48:) *pomenjati* – *pomeniti* (s podstavnim samostalnikom *pomen*, kot še *pokora – pokoriti, oblak – oblačiti, zasluga – zaslužiti*); (b) raba priponskega obrazila *-ova, -eva, -uje*, ki ali umanjka, npr. (60:) *rešavati, rešavam*, (83:) *zahvaljati, zahvaljam*, ali je prepogosta, ker ni v skladu z normo ali ker je prevzeta, npr. (20:) *izginovati*, (20:) *izgubovati*, tudi *izgubivati*, (21:) *izrazovati*, (25:) *kupavati, kupavam*, (57:) *prirogovati*, (73:) *toževati, tožujem*, (77:) *upogovati, upogujem*; (9:) *deklamovati, deklamujem* (češ.), (21:) *jadikovati* (shrv.), (49:) *posluževati se* (shrv.).¹⁸

¹⁸ Razvrščanje pripone *-oval-eva* v Koštiálovem gradivu priča o širitvi te pripone na račun pripon *-i* oz. *-ni-*, npr. *izgubiti, izraziti, tožiti, upogniti*. Zgled *deklamovati deklamujem*

Iz gradiva je razviden Koštiálov odklonilni odnos do zloženk,¹⁹ saj je večino zloženk nadomestil z nezloženko ali besedno zvezo, malokdaj s tvorjenko, pojmovano kot ustrenejšo, npr. (12:) *delokrog – področje, območje*; (17:) *glasovir – klavir*; (25:) *kruhoborba – kruhoborstvo, borba za kruh*; (25:) *krvoprelitje – prelivanje krvi, klanje*; (26:) *morjeplovba – pomorska plovba*; (46:) *parostroj – parni stroj* (po srbohrvaškem zgledu *parobrod*); (80:) *vinotoč – vinotočnica*; (87:) *žganjetoč – žganjetočnica* (Breznik (1921: 179) navaja zloženko *vodotoč*, z enako glagolsko podstavo je tudi tvorjenka (21:) *iztoč* (*so dovolili iztoč*), narejena po kalku (20:) *izkuh* (nem. *Auskoch*) – *javna kuhinja*); glagolske podstave *točnica* razvoj slovenskega jezika ne potrjuje; (30:) *mož-beseda* (*dam vam svojo mož-besedo*)²⁰ – *moška beseda*; (60:) *remek-delo – mojstrovina, veledelo*; (82:) *vzor-žena – vzorna žena, žena vzornica, žena vzor*.²¹

Z zloženkami s Koštiálovega spiska smo priča dinamičnemu procesu v tedanjem slovenskem jeziku: z novo pojmovnostjo (predmetnostjo) so prihajala v slovenski jezik nova poimenovanja. Prezemanje teh novih občnih in lastnih imen je v Brusu (str. 85–86) lepo pokazalo, da ni potekalo brez težav. Nekako je obstalo na pol poti v pisni podobi (s stičnim vezajem med deloma tvorjenke) in v iskanju najboljše skladenjske oz. besedotvorne rešitve pri njihovem razvezovanju. Največkrat so to nepredložne ali predložne besedne zveze, npr. *atlas-čreveljčki – atlasovi čreveljčki* ali *čreveljčki iz atlasa*; *panama-slamnik – panamajski slamnik*; *Dukla-prehod – Dukljanski prelaz*; *triko-majica – trikojev (trikotov) životec*; *genre-slika – žanrska* (ali *genrska*) *slika, slika iz življenja*; *filc-klobuk – klobučevinast klobuk*; tudi izpeljanke, npr. *soda-voda – sodovka*.²²

(češ.) bi lahko razumeli kot poskus zamenjave prevzete pripone *-irati* z domačo pripono *-ovati*, kar se je zgodilo v drugih slovanskih jezikih, npr. v češčini. To prizadevanje je mogoče zaslediti že v Slovenskem pravopisu Frana Levca (1899: 59); ni bilo uspešno, pripona *-irati* je ostala v slovenskem jeziku živa in sposobna intenzivne nove tvorbe. Po ugotovitvah Andreje Žele (2003: 114–117) med novimi glagolskim besedami s tipično tožilniško vezljivostjo prevladujejo izsamostalniški glagoli s priponskim obrazilom *-irati*, npr. *figurirati* (besedilo), *filmizirati* (dogodke), *finiširati* (delo), *injcirati* (drogo), *kano-nizirati* (besedila).

¹⁹ Odklonilni odnos do zlaganja in sklapljanja (ter sestavljanja) je v slovenski jezikoslovni tradiciji (npr. Franc Metelko, 1825; Fran Levstik, 1858) in tudi pri Brezniku. Ti besedotvorni načini so bili pojmovani kot prevzeti in je bilo predlagano njihovo nadomeščanje. Prim. Toporišič (1972: 306–311).

²⁰ Ohranjam Koštiálovo pisavo zloženk s stičnim vezajem.

²¹ Koštiálova rešitev popolnoma ustreza. Slovenski levi prilastek je lahko samo pridevniška beseda, zato samostalnik *vzor* v vlogi levega prilastka pretvorimo v izsamostalniški pridevnik, kar je ob samostalniku, npr. *vzor-en mož*, *vzor-na žena*, *vzor-no obnašanje*, najpogostejša raba. Mogoči sta tudi pretvorbi v desni ujemalni prilastek (*žena vzornica*) ali v desni neujemalni imenovalni prilastek (*žena vzor*).

²² Koštiál nekaterih zgledov prevzetih zloženk ni pretvarjal, npr. *Meinl-kava*, *Jelen-milo*, *Gaumont-filmi*, *Congo-država*, *lepoforn-tablete*. Kakšna je njihova sodobna pisna in glasovna podoba? Pri zloženkah z lastnim imenom kot prvo sestavino je prednostna pisava narazen, npr. *Meinl kava* (*Knorr juha*); kadar iz imena lahko tvorimo pridevnik, se namesto zloženske rabi besedna zveza (*meinlova kava*, *knorova juha*), tako tudi *Jelen*

Med pridevniškimi zloženkami so evidentirane kršitve: (9:) *dalekoviden* (s prevzetim prvim delom zloženke) – *daljnoviden*; (12:) *delomržen* (v podstavi drugega dela zloženke ni samostalnika *mržnja*) – *delomrzen*; (13:) *dobičkanosen* – (z medpono -o-) *dobičkonosen*; (16:) *gorostasen* (hibridna srbohrvaška zloženka) – *velikanski*. Sklopi so nadomeščeni z besedno zvezo ali z drugo tvorjenko (izpeljan-ko), npr. (31:) *mukapoln* – *poln muk(e)*, *muke poln*; (77:) *usodepoln* – *usoden*.

2.3.6 Kršitve skladenjske norme. Med skladenjskimi kršitvami norme izpostavljam najprej zglede, v katerih so namesto imenskih zvez s pravimi predlogi in samostalniki v ustreznih sklonih uporabljeni nepravilni predlogi ali prevzeti prislovi v časovnem ali lastnostnem pomenu. Ta tip prevzemanja je bil zlasti značilen za jezik v časopisih, npr. (16:) »*glasom poročila* – po poročilu«; (24:) »*koncem zime* – konec zime, na koncu zime«; (41:) »*povodom razstave* – ob priliki razstave, ob razstavi«; (41:) »*povodom volitev* – ob volitvah«; (41:) »*posredstvom železnice* – po železnici, z železnico«; (50:) »*potom agentov* – po zastopnikih«; (50:) »*potom posojila* – s posojilom«; (55:) »*rodom Slovenec* – po rodu Slovenec«; (60:) »*zaupnim potom* – zaupno«; (72:) »*tekom leta* – med letom«; (72:) »*tekom štirih let* – v štirih letih«. Razvidne so tudi kršitve pravil glagolske vezljivosti; povzročajo jih razlike med tradicionalno knjižno normo in živim sporazumevalnim jezikom, prav tako gre za vpliv drugih jezikov (srbohrvaščine, nemščine). Zgledi: (a) namesto delovalnika v roditeljski rabljeni predložni glagoli, npr. (4:) *bati se pred kom*, (78:) *varovati se pred čim*, (31:) *norčevati se nad kom*, (41:) *oprostiti koga od česa*, (59:) »*razumeti se na kaj* – biti več česa«; glagoli z delovalnikom v dajalniku, npr. (33:) *navaditi se čemu*, (41:) *odvaditi se čemu*, (76:) *učiti se čemu*; (41:) prevzet glagol s tožilniškim delovalnikom, npr. (20:) »*izbegavati kaj* (shrv.) – izogibati se česa, čemu«; (b) namesto delovalnika v dajalniku predložni glagol, npr. (7:) *čuditi se čez neumnost*, (58:) *privaditi se na koga, na kaj*; (c) nenormativni predložni glagoli, npr. (7:) *zabavljati čez župana*, (7:) *tožiti čez kaj*, (7:) *pritoževati se čez kaj*, (31:) *umreti na čem*, (31:) *zmerjati nad čim*, (31:) *norčevati se nad kom*, (31:) *dvomiti nad čem*, (38:) *obsoditi k smrti*, (40:) *odločevati nad čem*, (77:) *umreti vsled čemu*, (80:) *verjeti, verovati na kaj*.

2.3.7 Prevzeto besedje. Ivan Koštiál, poznavalec številnih tujih jezikov, je bil glede prevzetega besedja enakega mnenja kot slovenski jezikoslovci v preteklosti (J. Kopitar) in Koštiálovem času (A. Breznik): prednost naj ima domače pred prevzetim. V svoj Brus je zajel besede, ki so prišle v slovenski knjižni jezik iz srbohrvaščine, nemščine, madžarščine, ruščine, češčine, italijanščine, francoščine in turščine in jim dodajal slovenske ustreznice (pri vsakem zgledu vsaj eno). Izpostavljam prevzete srbohrvaške in nemške besede, ki so stalnica v zgodovini slovenskega jezika in njegovega besedja.

milo – *jelenovo milo*, *Gaumont filmi* – *gaumontovi filmi*. Zloženko *lepoform tablete* lahko uporabljamo v zamenjanem besednem redu kot besedno zvezo: *tablete lepoform*, prav tako *Kongo država* – *država Kongo* (SP 2001: 57–58).

(a) Iz nemščine prevzete besede je v slovenski jezik prinesel zemljepisni, civilizacijski in kulturni slovensko-nemški stik ter diglosijsko razmerje obeh jezikov. S Koštiáalovega seznama so zajete tiste, ki jih je Breznik imenoval ljudske tujke (Breznik 1930; 1944: 74). Rabljene so v vsakdanji govorici ljudi, v narečjih, slengu, žargonu, v omejenem, določenem obsegu tudi »v pismenem jeziku«:²³

(6:) *fleten* – čeden, ličen, zal, brdek, brhek, ljubek; (16:) *glajštati*, *gleštati* – streči, negovati, gojiti; (20:) *izkuh* (Auskoch) – javna kuhinja; (23:) *klafta* – seženj; (46:) *pare* – mrtvaški oder; (47:) *plav* 'sinji' – moder, višnjev; (53:) *presburo* – tiskovni urad; (58:) *punca* – deklica, deklica; (58:) *punt*, *puntar*, *spuntati se* – vstaja, upor, upornik, upreti se; (71:) *špranja* – razpoka, razporek, reža, (71:) *štrena* – predeno; (87:) »*ženof* – gorčica (od prid. gorak = grenak)«.

(b) Iz srbohrvaščine prevzete besede. V družbenih in kulturnih okoliščinah večjezikovne državne skupnosti, v katerih je oblast pojmovala srbohrvaški jezik kot vsedrjavni jezik, je srbohrvaščina prodirala na številna strokovna področja. Zajeto prevzeto besedje kaže, da so pisci mehanično prevzemali vsebino in izraz pisnih obvestil, kar je lahko podpirala tudi šibkejša obveščenaost o slovenskem (knjižnem) jeziku in želja po opaznosti in prepoznavnosti:

(4:) *beležiti*, *beležka*, *beležnik* – zapisovati, zapis-ek, -nik, notar; (8:) *boja*, *bojiti* – barva, barvati; (9:) *brak*, *bračen* – zákon, zakonski; (12:) *dičen*, *dičiti*, *dika* – časten, slaven; krasiti, lepšati; kras, ponos, čast, slava; (12:) *dimljeno meso* – prekajeno meso; (13:) *brojiti*, *broj*, *nebroj* – šteti, število; brez števila, nešteto; (13:) *dosetka* – domislek, domisljica; (17:) *grudi* – prsi, nedra, nedrje, seski; (20:) *izbegavati kaj* – ogibati se česa, čemu; umikati se čemu; (21:) *izdajica* – izdajalec; (21:) *izvaditi* – izvleči, vzeti iz; (21:) *izvežbati* – izuriti; (22:) *jačati* – jačiti, krepiti; (22:) *jadikovati* – tarnati, tožiti; (22:) *jeden*, *-dna*, *-dno* – en, ena, eno; eden brez samostalnika; (23:) *koji* – ki, kateri; (27:) *linija* – črta; (27:) *lozinka* – geslo; (36:) *neočekivan* – nepričakovan; (36:) *neodoljiv* – nepremagljiv; (36:) *nepokolebljiv* – neomajen; (36:) *novost* – vest, poročilo, novica; (41:) *opolnomočenec* – pooblaščenec; (43:) *osobito* – posebno; (43:) *osporeni mandati* – izpodbijani, sporni; (43:) *osvestiti se* – zavedati se; (47:) *pljačkati* – pleniti; (47:) *pobuniti* – podščuvati, podpihati; (47:) *podanik* – podložnik; (48:) *prodrmati* – stresti, potresti, zamajati; (49:) *poslovica* – pregovor; (50:) *poverenje* – zaupanje; (50:) *povorka* (sprevod); (52:) *predbacivati* – očitati, oponašati; (53:) *prekinuti* – pretrgati; (58:) *prištediti* – prihraniti; (58:) *proturiti*, *proturati* – dognati, preriniti; (59:) *razmotravati*, *razmotrivati* – premišljevat, preudarjati; (65:) *shvačati* – umeti, razumeti, domnevati, zapopadati; (65:) *shvatiti* – razumeti, doumeti, zapopasti; (66:) *skinuti* – sneti; (66:) *slučaj* – primer;

²³ A. Breznik je besedilu Jezik v kmetski povesti (Breznik 1944: 74) razmišljal o rabi ljudskih tujk v umetnostni knjižni zvrsti takole: »Pomembno je v kmetski povesti tudi vprašanje o rabi ljudskih tujk. Odkar je premagana romantična struja, je samo po sebi jasno, da ne moremo vzdržati one jezikovne čistoče, ki sta jo uvedla Levstik in Stritar. Že Cankar je vpeljal ljudske tujke v realistično dikcijo. Vprašanje je le, do kake mere naj se rabi jo. Finžgar in Pregelj pišeta tujke le v majhni meri, to je tedaj, kadar so v kakem posebnem slučaju značilne.«

(68:) *Spasitelj* – Odrešenik, Zveličar; (68:) *stas* – postava, rast; (70:) *svota* – vsota, znesek; (70:) *svrha* – namen; (72:) *temelj* (shrv. iz gršč.) – podstava, osnova; (71:) *štediti*, *štedljiv* – varčevati, varčen; (77:) *ukiniti* – razpustiti, razverljivati, opustiti, ustaviti, odpraviti; (77:) *umiljavati se* – dobrikati se, prilizovati se; (77:) *usojati se* – upati se; (81:) *vragolije*; *vragoljast* – burke, nagajanje; poreden; (82:) *uzrujati* – razburiti se, razvneti; (84:) *zaoriti se* – odjekniti; (84:) *zavičaj* – dom, domači kraj; (85:) *zloradnost* – škodoželjnost; (85:) *zlostavljati* – grdo ravnati; (88:) *žigosati*, *ožigosati* – pečatiti, vtisniti pečat, zaznamovati.

3 Sklep

Priročnik *Slovnični in slovarski brus knjižne slovenščine* Ivana Koštiála (1877–1949) je bil objavljen v letih 1927 in 1931 v slovenskem prostoru, torej v družbenih in kulturnih okoliščinah večjezične državne skupnosti v času med obema svetovnjima vojnama. Jezikovno gradivo z odkloni od norme na strukturnih ravninah sočasnega slovenskega knjižnega jezika, ki ga je avtor izbral iz publicistične in umetnostne funkcijske zvrsti, in vrednotenje v razpravnem jeziku uvršča Koštiálovo jezikoslovno delo med jezikovnokulturna besedila. Dejavno je posegel v prid knjižnemu jeziku: nega in prizadevanje bosta prinesla knjižnemu jeziku višjo kultiviranost. Koštiál v svoji knjižici z izbranim gradivom in njegovim vrednotenjem priča o slovenskem knjižnem jeziku in slovenskem jezikoslovju.

Literatura

- Breznik 1916 = Anton Breznik, *Slovenska slovnica za srednje šole*, Celovec: Družba sv. Mohorja, 1916.
- Breznik 1921 = Anton Breznik, *Slovenska slovnica za srednje šole*, Prevalje: Družba sv. Mohorja, ²1921.
- Breznik 1924 = Anton Breznik, *Slovenska slovnica za srednje šole*, Prevalje: Družba sv. Mohorja, ³1924.
- Breznik 1944 = Anton Breznik, *Jezik naših časnikarjev in pripovednikov*, ur. Jakob Šolar, Ljubljana: Družba sv. Mohorja, 1944 (Cvetje iz domačih in tujih logov 19).
- Breznik 1982 = Anton Breznik, *Jezikoslovne razprave*, ur. Jože Toporišič, Ljubljana: Slovenska matica, 1982.
- Finžgar 1926 = Fran Saleški Finžgar (Uredništvo Mladike), Glosa o Koštiálovem Slovniškem brusu, *Mladika* 7 (1926), 34.
- Glonar 1927 = Joža Glonar, Koštiál, I., Slovniški in slovarski brus knjižne slovenščine, Na Prevaljah, Družba sv. Mohorja, 1927, *Ljubljanski zvon* 47 (1927), 371–373.

- Honzak Jahić 2005 = Jasna Honzak Jahić, Dinamika slovenskega jezika v Kosove-
lovem času, v: *Století Srečka Kosovela*, ur. Radek Čermák. Praha: Společnost
přátel Lužice, 2005, 20–21.
- Honzak Jahić, v tisku = Jasna Honzak Jahić, Slovensko jezikoslovje v šestdesetih in
sedemdesetih letih 20. stoletja (teorija zvrstnosti), v: *V očeh drugega: zbornik
o slovensko-čeških kulturnih stikih v 20. stoletju*, ur. Alenka Jensterle-Dole-
žal, Praha: Slovanská knihovna při Národní knihovně ČR (v tisku).
- Kalin Golob 1996a = Monika Kalin Golob, *Jezikovna kultura in jezikovni kотиčki*,
Ljubljana: Jutro, 1996.
- Kalin Golob 1996b = Monika Kalin Golob, Jezikovnokulturne smeri na Sloven-
skem: romantiki in realisti oz. puristi in protipuristi, v: *Jezik in čas*, ur. Ada
Vidovič Muha, Ljubljana: Filozofska fakulteta, 1996, 77–91.
- Kolarič 1931 = Rudolf Kolarič, *Jezikovno rešeto*, Ljubljana: Slovenski tisk, 1931.
- Korošec 1979 = Tomo Korošec, Jazyková kultura ve Slovinsku, *Aktuální otázky
jazykové kultury v socialistické společnosti*, Praha: Academia, 1979, 12–20.
- Koštiál 1911a = Ivan Koštiál, Anton Breznik, Die Betonungstypen des slavischen
Verbuns, *Ljubljanski zvon* 31 (1911), 278–279.
- Koštiál 1911b = Ivan Koštiál, Anton Breznik, Naglas v šoli, *Ljubljanski zvon* 31
(1911), 498–499.
- Koštiál 1925–1926a = Ivan Koštiál, O Finžgarjevem jeziku, *Kritika* 1 (1925–1926),
št. 1, 9–11.
- Koštiál 1925–1926b = Ivan Koštiál, Slovenščina Vladimirja Levstika, *Kritika* 1
(1925–1926), št. 4, 51–54.
- Koštiál 1926 = Ivan Koštiál, Slovníški in slovarski brus knjižne slovenščine, *Mla-
dika* 7 (1926), št. 1–11, 34, 72, 112, 152, 191–192, 234, 271–272, 314, 352–
353, 393–394, 433.
- Koštiál 1927 = Ivan Koštiál, *Slovníški in slovarski brus knjižne slovenščine*, Preva-
lje: Družba sv. Mohorja, 1927, 80 str.
- Koštiál 1931 = Ivan Koštiál, *Slovníški in slovarski brus knjižne slovenščine*, Celje:
Družba sv. Mohorja, ²1931, 88 str.
- Koštiál 1935 = Ivan Koštiál, O našem novem jezikovnem zakoniku, Slovenski pra-
vopis, Pripredila A. Breznik in F. Ramovš, Znanstveno društvo, 1935, *Življe-
nje in svet* 9 (1935), knjiga 18, 296–297, 306–307.
- Koštiál 1937 = Ivan Koštiál, Slovar slovenskega jezika, V Ljubljani, Umetniška
propaganda, 1936, *Življenje in svet* 11 (1937), št. 21, 59–60, 69, 77–79.
- Orel 2002 = Irena Orel, Historizem v sinhronih oblikoslovnih opisih 19. in 20. sto-
letja, v: *Historizem v raziskovanju slovenskega jezika, literature in kulture*,
ur. Aleksandra Derganc, Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za slovan-
ske jezike in književnosti, 2012 (Obdobja 18), 201–217.
- Orožen 2002 = Martina Orožen, Odkrivanje strukturne identitete slovenskega je-
zika v luči raziskovalnih metod 19. stoletja, v: *Historizem v raziskovanju*

- slovenskega jezika, *literature in kulture*, ur. Aleksandra Derganc, Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za slovanske jezike in književnosti, 2012 (Obdobja 18), 219–232.
- Pogorelec 1996 = Breda Pogorelec, Jezikovno načrtovanje in jezikovna politika pri Slovencih med 1945 in 1995, v: *Jezik in čas*, ur. Ada Vidovič Muha, Ljubljana: Filozofska fakulteta, 1996, 41–62.
- Ramovš 1935a = Fran Ramovš, *Karta slovenskih narečij v priročni izdaji*, Ljubljana, 1935.
- Ramovš 1935b = Fran Ramovš, *Historična gramatika slovenskega jezika 7: dialekti*, Ljubljana: Učiteljska tiskarna, 1935 (Znanstveno društvo za humanistične vede v Ljubljani, Dela 1).
- Ramovš 1936 = Fran Ramovš, *Kratka zgodovina slovenskega jezika*, Ljubljana: Akademsko založba, 1936.
- Rožman 2010 = Irena Rožman, (Ne)znani jezikoslovec in folklorist prof. Ivan Koštiál (1877–1949): spominski posvet ob 60. obletnici smrti, *Traditiones* 39 (2010), št. 2, 167–174.
- Samec 2012 = Drago Samec, Ivan Koštiál: bibliografija 1901–2011, *Jezikoslovni zapiski* 18 (2012), št. 2, 95–121.
- SP 2001 = *Slovenski pravopis*, Ljubljana: SAZU – ZRC SAZU (izd.) – Založba ZRC, ZRC SAZU (zal.), 2001.
- Šolar 1944 = Jakob Šolar, Uvod, v: Anton Breznik, *Jezik naših časnikarjev in pripovednikov*, ur. Jakob Šolar, Ljubljana: Družba sv. Mohorja, 1944 (Cvetje iz domačih in tujih govorov 19), str. 5–63.
- Toporišič 1972 = Jože Toporišič, Prevzete prvine slovenskega knjižnega jezika (glasovi, pisava, oblike, tvorba, besede), *Slavistična revija* 20 (1972), št. 3, 285–317.
- Toporišič 1987 = Jože Toporišič, *Portreti, razgledi, presoje*, Maribor: Založba Obzorja, 1987.
- Toporišič 1991 = Jože Toporišič, Suverenost (samostojnost) slovenskega jezika, v: Jože Toporišič, *Družbenost slovenskega jezika*, Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1991, 211–216.
- Toporišič 2000 = Jože Toporišič, *Slovenska slovnica*, Maribor: Založba Obzorja, 2000.
- Tomšič 1957 = France Tomšič, V spomin prof. Ivanu Koštiálu, *Dolenjski list* 8 (1957), št. 44 (398), 4.
- Vidmar 1932 = Josip Vidmar, *Kulturni problem slovenstva*, Ljubljana: Tiskovna zadruga, 1932.
- Vidovič Muha 1996 = Ada Vidovič Muha, Razvojne prvine normativnosti slovenskega knjižnega jezika, v: *Jezik in čas*, ur. Ada Vidovič Muha, Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, 1996, 15–40.
- Žele 2003 = Andreja Žele, Vezljivostne spremembe novejšega besedja, v: *Sodobni jezikovni položaj na Poljskem in v Sloveniji*, ur. Stanisław Gajda – Ada Vidovič Muha, Opole: Uniwersytet Opolski – Ljubljana: Univerza, 2003, 113–130.

Ivan Koštiál's *Grammatical and Lexicographic Whetstone of Standard Slovenian through Time*

Summary

This article assesses the *Slovnični in slovarski brus knjižne slovenščine* (Grammatical and Lexicographic Whetstone of Standard Slovenian) by Ivan Koštiál (1877–1949), which was written and published in the years 1927 and 1931 in the Slovenian environment—that is, in the social and cultural circumstances of a multilingual country during the interwar period. The linguistic material contains deviations from the norm at the structural levels of contemporary standard Slovenian, which the author selected from journalistic and artistic texts, and an evaluation using discursive language places Koštiál's linguistic work among language-culture texts. He actively intervened in favor of the standard language, advocating cultivation and efforts to bring a higher level of refinement to the standard language. In his book, Koštiál discusses and evaluates standard Slovenian and Slovenian linguistics during the interwar period based on selected material.